

УДК 342.4 (477)

Остапенко Олена Геннадіївна,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
правового регулювання економіки
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: ostapenkold77@gmail.com

ПРАВО НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ ЯК СКЛАДОВА ЗАСАД КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

В умовах становлення конституціоналізму в Україні, постійних конституційних перетворень і модернізації Конституції вченими-науковцями особлива увага у цих процесах приділяється істотній ролі засад (основ) конституційного ладу, закріплених у розділі I Основного Закону. Необхідність перейменування вказаного розділу, Крусян А. обґрунтовує на підставі теорії сучасного конституціоналізму, зокрема, з визнанням системи загальнолюдських політико-правових цінностей та визначенням пріоритету прав людини у взаємовідносинах «людина – суспільство – держава» і обов'язком держави визнавати, забезпечувати і захищати ці права [1, с. 21]. При цьому вчена наголошує на структуруванні цього розділу на «видові» основи (засади), серед яких окреме місце займають екологічні основи [1, с. 22-23].

Стаття 3 Конституції України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; вона відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2]. Слід зазначити, що існування і розвиток особистості, суспільства і людства, гармонійна побудова відносин «людина – техніка», «людина – довкілля» можливі лише в екологічно безпечних умовах. Так, стаття 50 Конституції закріплює право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному також гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість

харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [2].

Ці екологічні права, передбачені розділом II Основного Закону, нерозривно пов'язані з положеннями ст. 16 Конституції України, що є засадами конституційного ладу: «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави» [2].

У сучасних умовах пошуку шляхів відновлення довкілля і вирішення глобальних екологічних проблем людства необхідною умовою є формування виваженої екологічної політики у сфері взаємодії суспільства і природи.

Найважливішим завданням екологічної політики в Україні є реальне забезпечення права на екологічну безпеку, захист навколишнього природного середовища від руйнації, визначення механізмів подолання екологічної кризи з метою вирішення проблеми виживання людства перед загрозою глобальної екологічної катастрофи. Реалізація права на екологічну безпеку вимагає вироблення оптимальних форм і засобів взаємодії людини і природного довкілля, а також забезпечити соціальну організацію відповідно до екологічного імперативу виживання людини і людства.

Екологічна політика є складовою внутрішньої та зовнішньої політики держави, що виходить за межі політики будь-якої держави, оскільки її центром є людина, і вказує на світовий характер такої політики. Водночас екологічна безпека заснована на врегульованих внутрішніми національними правовими нормами національних інтересах. Ці інтереси є підґрунтям екологічної політики, яка повинна бути обґрунтованою, цілісною, ефективною, послідовною і практично спрямованою.

Аналіз змісту ст. 16 Конституції свідчить, що екологічна політика є складовою державної політики національної безпеки. Безпека як родове поняття відображає стан захищеності, відсутності загроз чи ризиків. Тому екологічну безпеку визначають як сукупність урегульованих нормами

права опосередкованих джерелами підвищеної екологічної небезпеки, несприятливим навколишнім середовищем відносин, з метою попередження й усунення загрози життю та здоров'ю людини, матеріальним цінностям і довкіллю. Забезпечення екологічної безпеки відбувається через її гарантії – адекватність екологічних умов існування населення завданням збереження його здоров'я, відвернення загрози депопуляції. Гарантування екологічної безпеки є обов'язком держави, що реалізується шляхом встановлення системи засобів забезпечення, регламентації прав на екологічну безпеку, регулювання відповідних суспільних правовідносин, визначення правового режиму здійснення екологічно небезпечної діяльності, форм реалізації можливостей особи у цій сфері, способів юридичного захисту, встановлення меж і видів відповідальності суб'єктів за порушення встановленого режиму та невиконання вимог, норм і нормативів екологічної безпеки та відповідальності за екологічний ризик.

23 березня 2021 року рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації», введеним у дію указом Президента України № 111/2021 внаслідок аналізу питань, пов'язаних із викликами та загрозами національній безпеці України в екологічній сфері, з урахуванням високого рівня ризиків для природних екосистем та здоров'я населення, зумовленого значним забрудненням довкілля через техногенне навантаження, нераціональне використання природно-ресурсного потенціалу, значних обсягів накопичених в Україні відходів, загострення екологічних та техногенних проблем у районах, прилеглих до зони конфлікту на Донбасі, недостатнього рівня адаптаційних можливостей галузей економіки, систем життєзабезпечення до негативних процесів зміни клімату, неналежний стан системи державного моніторингу навколишнього природного середовища, єдиної державної системи захисту, Кабінету Міністрів для забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, підвищення рівня екологічної безпеки в зоні відчуження та посилення її бар'єрної функції необхідно розробити і затвердити Національний план дій з охорони

навколишнього природного середовища на 2021 – 2025 роки, у тому числі внести до Верховної Ради України проект закону щодо актуалізації Загальнодержавної програми зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, затвердженої Законом України від 15 січня 2009 року № 886-VI[3].

Не можна не погодитися з думкою Крусян А., що серед основ конституційного ладу доцільно передбачити принцип гарантування і забезпечення Українською державою сталий розвиток, захист і розумне (збалансоване) використання довкілля (та всіх елементів екосистеми) з метою забезпечення екологічної безпеки й екологічних потреб наступних поколінь, збереження екологічного різноманіття та підтримання екологічної рівноваги. Крім того, слід конституційно визначити, що органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти у сфері довкілля виключно на підставах обачності (обережності, остороги), розумності, узгодженості своїх сумісних дій та у визначених законом випадках за консультативним погоджуванням з громадськістю [1, с. 29].

Виходячи з викладеного, вважаємо за необхідне забезпечити подальше вдосконалення конституційних положень щодо змісту конституційного ладу України, зокрема, у сфері екологічної безпеки, відповідно до теорії і практики сучасного конституціоналізму, гарантування його стабільності та непорушності.

Список бібліографічних посилань

1. Крусян А. Доктринальна концепція модернізації конституційних положень щодо засад конституційного ладу України. *Юридичний вісник*, 2013. № 2. С. 21-30.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

3. Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації: Рішення РНБО України, введене в дію указом Президента України № 111/2021 від 23 березня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0018525-21#Text>.